

ERZURUM KÖYLERİNDE KONAKLAR

LÜTFİ SEZEN

Atatürk Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi

Zamammızda-eski yıllara göre-sayıları çok az olan konakların geçmiş önemli bir yeri vardır. Hali vakti yerinde olan her aile reisinin bir konağı (misafir konağı) vardır. Odalar Türk konuk severliğinin en güzel örneklerindendi. Geçmişte en büyüğünden en küçüğüne kadar her köyde istisnasız misafir odaları bulunurdu¹. Bu odaların-tamıdık tanımadık-herkese kapısı açıktı. Aynı zamanda «konak» adı verilen bu misafir odalarına adeta misafir beklenirdi. Konağa; misafirin çok gelmesi konak sahibinin; «ününün» yaygın olması» demektir. Bir bakıma konak sahipleri misafir ağırlamada birbirleriyle yarış halinde idiler.

Konakların sayısı köylerin dağlık ve ovalık olmasına göre değişmekte idi. Ovalık köylerde konaklar daha gösterişli, çoğu zaman bir oda ile yetinilmemekte idi. Genellikle iki veya daha fazla odalı yapılmakta idi. Bu köyler, gelir ve görenek yönünden de daha gelişmişti. Buna karşılık; dağ köylerinde konak sayısı daha kabarık ve oda sayısı genellikle tekdi. Bununla beraber misafire daha sıcak bir ilgi duyulurdu. Bu gelenek dağ köylerimizde günümüzde de aynen devam etmektedir. Fakat ova köylerinde misafir odalarının sayısı büyük ölçüde azalmıştır. Özellikle; ana yollara yakın köylerden tamamen kalktığı görülmektedir. Bu da gösteriyor ki: ulaşımın kolaylaşması tekniğin gelişmesi, radyo ve televizyon gibi yayın organlarının her evde bulunması konaklara olan ilgiyi azaltmaktadır. Konaklar; geçmişte her şeyden önce bir ihtiyaç olarak görev yapıyordu. Birinci görevi; atla, deve ile, öküzle veya yaya olarak yolculuk ya-

1 Mustafa Ataman «Türk Folklor araştırmaları dergisi».

2 Ününün yaygın olması : Adının fazla duyulması.

panlarm bir barınma yeri olması, ikinci görevi ise; senenin çoğu kış olan Erzurum bölgesinde köyde yaşayanların bir araya gelip konuş-tuğu dertleştiği vakit geçirdiği yer olmasıydı.

Eskiden; atla, öküzle veya yaya olarak bir köyden kasabaya gitmek bir kaç konağa uğramayı gerektiriyordu. Uzak kasaba ve köylerden Erzurum'a gitmek ise birçok konağa uğramakla mümkün olurdu. Kış aylarında; konakların yolculuk hayat ve emniyetini sağlamakta önemi büyüktü. Üstelik yolcuların kendileri ile birlikte at, öküz gibi hayvanlarının emniyet ve bakımı sağlanıyordu.

Konak sahipleri yolcuların ve hayvanların emniyetini sağlamayı bir görev saymışlardı. İşte bu amaçla; köylerdeki konaklar daima açık tutulmuş ve hizmete hazır bulundurulmuştur. Yolcularla birlikte; hayvanlarına da ayrı bir özen gösterilmekte idi. Erzurum'un köylerinde; «misafiri aç koy fakat atını aç koyma» sözü ile günümüzde bile karşılaşmaktayız. Yapılan hizmetlere hiç bir karşılık beklenemezdi. Amaç; konuk severliliğe söz getirmemektir. Yolcunun duasını almak, yapılan hizmetin en büyük karşılığı olarak görü-lürdü.

Erzurum'un Horasan ilçesinin Akçataş köyünde yaşayan, eski bir konak sahibinin oğlu olan 75 yaşındaki İbrahim Erturan gençlik yıllarında geçirdiği kış günlerini şöyle anlatıyor : «Her sabah erkenden kalkar hayvanların yemini suyunu verirdik. Özellikle misafir hayvanlarına büyük dikkat gösterirdik. Kendi hayvanlarımıza yalnız saman verdiğimiz halde yoluna devam edecek olan misafir hayvan-larına ot veya arpa verirdik. Tımarını yapmayı da ihmal etmezdik. Takiben konak odasına gider, misafirin kalkıp kalkmadığını kontrol ederdik. Kalktığını görünce; sobasını yakar kahvaltısını getirir-dik. Misafir ağırlamak ve beklemek bizim birinci derece görevimizdi. Misafir olmadığı gün üzüldük. Bacalara çıkar yolları gözetlerdik. Hatta; kar yağdığı günler, köy delikanlılarını toplar kapanan yollara iz vurmaya çalışırdık. Herhangi bir yoldan bir yolcu geldiğini gö-rünce yanma koşar -yolcuyu tanıyalım tanımayalım- konağımıza davet ederdik.

Yazları çok çalıştık, kazancımız da olurdu. Fakat bu kazancın bizler için önemi yoktu. Bir takım zaruri ihtiyaçların (giyim kuşam gibi) karşılanması bile ikinci derecede kalırdı. Doğrusu; kazancımız misafirler içindi. Misafirlere karşı konukseverliğimizi ispatlamak

en büyük görevdi. Ev halkı peynir ekmekle yetinirken, misafirin sofrasına bal koymayı ihmal etmezdik. Misafirin; zamanında kahvesi gelmedi, yemeği hazırlanmadı mı, babamızdan büyük azar işitirdik. Tabii evdekilerin de birinci derecede görevi misafirin yemeğini hazırlamaktı. Evde çocuk hastalanmış, bakımsız kalmış önemli değildi. Önemli olan; misafirlerin ağırlanması idi. Bazen birkaç oda dolusu misafir olurdu.

Yaptığımız bu hizmetlerin amacının ne olduğunu bilmezdik. Çevrede bizim «konuksever» olduğumuz söylenirdi. Gittiğimiz yerlerde de aym ilgi ve rağbeti görürdük. O zaman için dostlarımız çoktu. Gün oldu yeni yollar yapıldı, motorlu taşıtlar çıktı, insanlar kuş misali bir yerden diğerine uçar oldu. Biz de artık ne yolları ne de misafir bekler olduk. Zaman mı değişti biz mi değiştik bilemiyoruz.»

İşte İbrahim Erturan'm bu anısından da anlaşılacağı gibi, eskiden Erzurum köylerinde konak sahibi olmak bir hizmet yarışı idi. Hizmetin karşılığında beklenen yalnız bir hoş söz hayırlı bir dua veya «konukseverdir» ünvanı almaktı.

Konaklar; köylüler arası samimiyet ve yakın ilişkileri kurmada da bir hizmet merkezi olmuştu. Karşılıklı sohbetler, nükteler, hikâye ve fıkralar, duyulan macera ve olaylar, askerlik hatıraları, eşkiya menkıbeleri buralarda anlatılırdı³.

Aynı çevrede yaşayan ve 74 yaşında olduğunu belirten Halil Bilir ise konakların işleyişini şöyle anlatıyordu: «Herkesin aynı konağa gitmek zorunluğu yoktu. Her köyde -köyün- büyüklük ve küçüklüğüne göre birçok konak bulunurdu. İsteyen istediği konağa giderdi. Bunlar arasında konak sahibi genç olanlar da vardı. Şöyle ki; baba ölmüş, aile sorumluluğu oğluna kalmıştır. Baba konağını açık tutmak onun için bir görevdir. Bu sebeple köyün gençleri genç konak sahibinin konağına gitmeyi tercih ederlerdi. Eski yılların uzun kış geceleri yalnız konuşmakla bitmezdi. Konuşma ve sohbet etme kadar eğlenme ve yeme içme yolları da aranırdı. Eğlenme ihtiyacı genellikle o kış köyde yapılan düğün günleri karşılanırdı. Gençlerin devam ettiği konaklar aynı zamanda «düğün karargâhı» görevi yapardı.

Konaklarda yeme içme de ihmal edilmezdi. Zaman zaman «herfene» adı verilen⁴ yemek ziyafetleri düzenlenirdi. Bu ziyaretler helva

3 Mustafa Ataman «Türk Folklor Araştırmaları Dergisi».

ziyafetleri, et (şiş) ziyafeti olarak görülürdü. Bazen değişik yemeklerden de ziyafet verilirdi. Yemek ve helva ziyafetlerinden ziyade et ziyafeti daha renkli olurdu. Konak müdavimlerinin⁵ ortaklaşa katkısı ile bir koyun veya keçi alınır, kesildikten sonra parçalanır, uzunca demir veya odun çubuklara dizilirdi. Bu etler gene konak odasında bulunan ocakta kızartılırdı. Bu işin -et kızartma işinin ehli olanlar vardı. Bunlar her şişte kızaran eti orada bulunanlara sıra ile verirlerdi. Şişlerle kebab yapma yalnız «herfene» olarak değil, bazen de oda müdavimlerinden giriştiği iddiayı kaybedenler veya cezalandırılanlarca yaptırılırdı. O zaman; «şişlik» adı verilen koyun veya keçi iddiayı kaybeden veya cezalandırılan alırdı.

Amaçlar dışına taşan konaklara da rastlamak mümkündür. Bu konaklarda kumar oynamak, dedikodu yapma ve bir takım kaba şakalara başvurmak gibi hoş gitmeyen durumlara rastlanırdı. Zaten kumar ve kaba şakanın sonu kavga ile bittiği için bu tür toplantılar uzun ömürlü olmazdı. Aslında bu olaylara konak sahibinin tutarsız olması neden olurdu. Topluluk dağılınca konak sahibi de yeniden konağı açmaya cesaret edemezdi.

Yukarıda sözünü ettiğimiz konak odaları ve bu konaklardaki tatlı sohbetler «ulaşımın ve alt yapı hizmetinin gitmediği» bazı yörelerimizde bâlâ bütün canlılığı ile devam etmektedir. Bu hizmetlerin gittiği yörelerde, yok denecek ölçüde azalmıştır. Kısacası; gelişmiş yörelerde konak odaları bir ihtiyaç olmaktan çıkmıştır. Bu Türk konuk severliğinin zayıflaması biçiminde düşünülmemelidir. Çünkü Türk köylüsü (buna bağlı olarak Erzurum köylüsü) daima düşkünün ve muhtacın yanında olmuş, konukseverliğini de bu amaçla yapmıştır. Geçmişteki bu hizmetleri ile tarihi görevini tamamlamıştır.

Şimdi ise; bir ihtiyaç olmaktan çıkan konaklara yolcuların da ilgisi azalmıştır. Çünkü, eskiden günleri alan yollar saatlere bile sığmamaktadır. Birkaç saat içinde -değil bir köyden bir köye- bir ilden diğerine gitmek mümkündür.

Hizmet beklemek sırası köylüye gelmiştir. Köye yardım elini uzatmak geçmişteki hizmetlerinin borcunu ödemek olacaktır.

4 Herfene : Herkesin masrafına ortaklaşa katıldığı ziyafet.

5 Müdavim : Devam eden.